

Đorđe Pavlović*

Svetska ekonomska kriza – drugi talas krize i posledice za Srbiju

Rezime

Svetska ekonomska kriza je eskalirala 2008. godine i najveća je kriza posle velike ekonomske krize, koja je zahvatila celokupnu svetsku privredu u periodu od 1929. do 1933. godine. I za razliku od velike ekonomske krize, svetska ekonomska kriza se javila najpre kao „finansijska kriza“, odnosno dužnička kriza korisnika hipotekarnih kredita, da bi se proširila i na druge sektore, uključujući i privredu. Početak svetske ekonomske krize se vezuje za Sjedinjene Američke Države (SAD), gde je kriza i „obelodanjena“ i tumačena kao trenutna kriza hipotekarnih kredita, ali je ona sa malim zakašnjenjem zahvatila Evropu, a zatim i ceo svet.

Na početku 2011. godine nastaju novi problemi u više država Evropske unije, što je uglavnom vezano za javni dug, kao i problem novog zaduživanja. Pošto je ova nova kriza posledica svetske ekonomske krize, odnosno kriza javnog duga i fiskalnog duga, što predstavlja drugi talas krize. Drugi talas krize je zahvatio i Republiku Srbiju, a počelo je smanjenim prilivom javnih prihoda, tekućim zaduživanjem budžeta i enormnim povećanjem javnog duga.

U Republici Srbiji već više godina postoji problem visoke javne potrošnje i deficitarnog finansiranja budžetske potrošnje, kao i fondova socijalnog osiguranja. Posledice svetske ekonomske krize u 2009. i 2010. godini su se ispoljile u Republici Srbiji, smanjenjem rasta bruto domaćeg proizvoda, povećanjem nezaposlenosti i zamrzavanjem plata, penzija i socijalnih primanja.

Da bi se sprečile veće posledice drugog talasa krize, u Republici Srbiji su preduzete odgovarajuće mere, polazeći od revidirane projekcije makroekonomskih indikatora za 2011. godinu. Na ovim revidiranim projekcijama predložen je i usvojen rebalans budžeta Republike Srbije za 2011. godinu. Međutim, zbog nedostatka javnih prihoda, povećan je budžetski deficit, a pokriće deficita treba da se obezbedi iz domaćih i stranih kredita, kao i od emitovanja državnih hartija od vrednosti, državnih zapisa, evroobveznica i dr. Na ovaj način Republika Srbija se sve više zadužuje, bez predloga na koji način i iz kojih izvora će se vratiti dugovi.

Ključne riječi: svetska ekonomska kriza, dužnička kriza, javni dug, drugi talas krize, rebalans budžeta.

UVOD

Svetska ekonomska kriza je započela u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) 2008. godine kao hipotekarna kriza, da bi se proširila na čitav svet. Ova kriza je sigurno najveća kriza posle velike ekonomske krize koja je pogodila celokupnu svetsku privredu u periodu od 1929. do 1933. godine. Zbog svoje oštrine, sveobuhvatnosti, dužine i posledica, velika ekonomska kriza je bila najveća kriza u ekonomskoj istoriji. Velika ekonomska kriza je opovrgla dotadašnje iluzije o tržišnom sistemu koji ima samoregulaciju i koji se sam uravnotežava na samom tržištu. Zastupnici monetarističkog pristupa smatrali su da je ova kriza posledica pogrešnih mera ekonomske politike, dok su Kenezijanci smatrali da je to kriza ekonomske politike, kojoj je nedostajalo upravljačko usmeravanje.

Za razliku od velike ekonomske krize, Svetska ekonomska kriza 2008. godine se najpre javila kao „finansijska kriza“, odnosno dužnička kriza korisnika hipotekarnih kredita, da bi se kasnije proširila i na druge sektore, uključujući celokupnu svetsku privredu. U bezizlaznoj situaciji su se našli dužnici po osnovu hipotekarnih kredita, jer nisu mogli da otplaćuju ove kredite, pa su banke - zajmodavci oduzimale nepokretnosti (kuće, stanove i dr.), ali te nepokretnosti

banke nisu mogle da prodaju i da novac vrate u opticaj. Ova kriza je uticala na pad proizvodnje, što je povećalo nezaposlenost, pa je tako finansijska kriza prerasla u ekonomsku krizu, koja se širila i prerasla u svetsku ekonomsku krizu.

Svetska ekonomska kriza je u Evropi najpre zahvatila finansijski sektor, da bi se proširila na proizvodnju i zaposlenost. Kriza je u Evropi zahvatila najrazvijenije države Evropske unije, da bi se proširila i na druge države.

Sa zakašnjenjem od skoro godinu dana, prihvaćena je realnost da će svetska ekonomska kriza ostaviti posledice i na Srbiju. Čak i kod donošenja budžeta Republike Srbije za 2009. godinu, kada je bilo očigledno da će kriza negativno uticati i na Srbiju, nisu uzeti u obzir parametri koji bi bar delimično mogli da preduprede neke od posledica ove krize. Već na početku 2009. godine, pojavile su se prve negativne posledice, usporavanje rasta privredne aktivnosti, povećanje inflacije i smanjenje naplate javnih i drugih prihoda. Pošto je smanjenje budžetskih prihoda bilo značajno, pretila je opasnost da budžet Republike neće moći da izvršava osnovne državne funkcije, pa je 30. aprila 2009. godine predložen i usvojen prvi rebalans budžeta Republike Srbije za 2009. godinu, a u decembru i drugi rebalans. Kao podrška

* Saradnik Instituta za ekonomiku i finansije, Beograd. E-mail: marina1203@open.telekom.rs.

prvom rebalansu budžeta Republike Srbije, usvojen je i „paket od šest zakona“, koji je trebalo da povećaju javne prihode, a istovremeno da se izvrši racionalizacija i smanje neki budžetski rashodi.

U 2009. i 2010. godini, privredna aktivnost u svetu, merena makroekonomskim pokazateljima (bruto domaći proizvod, proizvodnja, izvoz, inflacija, zaposlenost i dr.), pokazivala je negativne stope, da bi u 2011. godini došlo do blagog porasta ovih pokazatelja. Ovakvi makroekonomski pokazatelji su bili karakteristika i privrednih kretanja u Republici Srbiji. To su bili pozitivni pomaci makroekonomskih kretanja u svetu i u Republici Srbiji.

Međutim, već na početku 2011. godine nastaju novi problemi u državama Evropske unije (Grčka, Španija, Italija i Portugal), što je vezano za javni dug, kao i problemi novog zaduživanja SAD i snižavanje njenog kreditnog rejtinga. Sve ovo ukazuje na to da su posledice svetske ekonomske krize zahvatile najrazvijenije države i da je nova kriza u svetu kriza javnog duga i fiskalnog duga, pa ovo predstavlja drugi talas krize.

Drugi talas krize će sigurno zahvatiti i Republiku Srbiju, jer su i javni dug i tekuće zaduživanje budžeta zbog tekuće nelikvidnosti dostigli enormno visoke iznose. I u ovim nepovoljnim uslovima se iz tekućeg zaduživanja budžeta preko državnih zapisa isplaćuju plate, penzije, socijalna davanja i dr.

I pored novih upozorenja i opomena da će i ova nova kriza neminovno zahvatiti Srbiju, zvaničnici se oglašavaju izjavama „Srbija nije pogođena novom krizom“, „iz ugla budžeta dobro je što nijedna konkretna mera nije predložena“, „postignuta je saglasnost da se država stegne po svim šavovima“. Sve ovo su opšti zaključci, umesto antikriznih mera, što je „dogovoreno“ u Vladi 10. avgusta 2011. godine. Da li će i koje mere Vlada zaista i preduzeti, ostaje da se vidi, a prva mera je rebalans budžeta za 2011. godinu.

1. UZROCI NASTANKA I POSLEDICE SVETSKJE EKONOMSKE KRIZE OD 2008. DO 2010. GODINE

1.1. Svet i svetska ekonomska kriza

I pored tvrdnji stručnjaka - zastupnika neoliberalizma, da je jedino tržište dovoljno da reguliše sve odnose u kapitalističkoj ekonomiji, oni su izgubili iz vida da mora postojati i određeni korektiv koji će u određenim slučajevima morati da interveniše kada na tržištu dođe do poremećaja, a to je država. Tako bi sve te slobode koje su date tržištu u određenim slučajevima morale da imaju određena ograničenja, kako na tržištu ne bi došlo do haosa. Ova kriza je upravo dokazala da samo tržište ne može da koriguje poremećene odnose između ponude i tražnje, kako su to tumačili neoliberali „da će nevidljiva ruka tržišta“ sve to urediti, već je ipak država bila ta koja je svojim merama intervenisala, da bi sanirala poremećene odnose na tržištu.

Tako je praktično posle sloma neoliberalnog kapitalizma došlo vreme za državni kapitalizam, koji treba da uvede državnu regulaciju i osposobi posmlu ekonomiju u velikom broju država koje je zahvatila svetska ekonomska kriza. Sve ovo je upravo u suprotnosti sa osnovnom idejom ekonomskog neoliberalizma, gde je tržište sposobno da se samo reguliše, odnosno da ono ima „ugrađen“ sistem samoregulacije, što u ovom slučaju nije dalo rezultate, pa je intervencija države bila neophodna. Ovo je potvrđivano više puta kada su nacionalne ekonomije bile ugrožene, ali su skoro uvek posle ovih kriza države nastavljale sa istom praksom i dalje tvrdeći da je neoliberalizam najbolje rešenje.

Svetska ekonomska kriza je počela u SAD, a kulminirala je u septembru 2008. godine, i to na Volstritu, što je imalo dalekosežni istorijski značaj, jer je tada došlo do bankrota nekih od najvećih američkih banaka. Bank-

rot i nacionalizacija su usloveli pad vrednosti akcija najvećih finansijskih institucija - banaka kao što su „Braća Leman“, „Meril Linč“, „Američka internacionalna grupa“ i dr. To je bila potvrda nemogućnosti tržišta da predvidi, pa čak i ne pokuša da spreči ovaj skoro nezamislivi slom, što je označilo kraj neoliberalizma, koji je suvereno vladao decenijama. Tako je srušen mit tržišta koje samo može da reguliše sve odnose u nacionalnim ekonomijama.

Trenutak istine na Volstritu je nastao krahom hipotekarnog tržišta, za šta banke nisu imale kontra meru. U SAD je još davno, Ruzvelt proklamovao princip da svaki američki građanin ima pravo da poseduje stan ili kuću u vlasništvu, što je samo podstaklo banke da na veliko daju stambene kredite. Tako mladi Amerikanac kupi kuću ili stan na kredit i otplaćuje ga do kraja života. Banke su se na početku osiguravale dužnikovim garancijama u novcu i nekretninama, dok je ovaj kreditni posao izgledao utoliko sigurniji, jer su banke ostajale vlasnik nepokretnosti sve do otplate poslednje rate kredita. U ovakvoj situaciji, dužnik koji nije redovno plaćao rate kredita bio je nemilosrdno izbačen iz kuće, odnosno stana, iako je već bio otplatio veći deo kredita.

Problem hipotekarnog tržišta se proširio i van granica SAD-a, jer je neverovatna nesmotrenost banaka dovela do preprodaje kredita, bez bilo kakvih garancija za kreditnu sposobnost dužnika, što je upućivalo na potpuno poverenje u uslovima već obelodanjene krize. U takvoj situaciji država je zahtevala da se povećava potrošnja, što bi trebalo da poveća profit. Na ovu situaciju, banke su se zaduživale jedna kod druge, a naglo je pala tražnja, a i cena stanova. Tada se pokazalo da veliki broj kupaca nije mogao da ispuni svoje obaveze, pa su im stanovi odmah oduzeti, ali za te stanove banke nisu mogle dobiti uloženi novac. Bankama su ostali dužni trgovci nekretnina, a ove banke su ostale dužne većim bankama. Tako je vrednost akcija ovih banaka na tržištu naglo počela da pada, a neke od njih su značajno izgubile, jer je vrednost akcija došla na 5,6%, 20,8%, 31,8% nominalne vrednosti akcija, što je dovelo do bankrota.

Svetska ekonomska kriza je u jesen 2008. godine zahvatila širi krug država, a može se reći da je u pitanju i čitav svet, pa su počeli skupovi ministara finansija vodećih industrijskih država - G7, ministara finansija 20 razvijenih država, MMF, Svetske banke i dela Evropske unije koji koristi EUR kao monetu. Osnovna ideja ovih skupova je bila da se upotrebe sredstva globalne ekonomije kako bi se kriza rešila. Pošlo se od pretpostavke da se na tržištu ne može popraviti situacija, već da vlade nacionalizuju delove globalnog finansijskog sistema kako bi se rešili problemi. Ova namera je ipak propala zbog nedostatka poverenja, jer finansijske institucije jedne države nisu bile spremne da pozajmljuju sredstva finansijskim institucijama drugih država zbog sumnji da će na kraju dobiti bezvredne papire. Na kraju je kao jedino rešenje ostalo da kredite garantuju nacionalne države, odnosno da svaka država rešava svoje probleme.

Sa sigurnošću se ne može izračunati „cena“ svetske ekonomske krize, dok svaka od država ne izađe i „prizna“ koliko je uloženo u oporavak finansijskog sistema i privredu. Neke cene su poznate, kao direktno ulaganje država koje pokušavaju da spasu finansijsko tržište, proizvodnju i zaposlenost. Tako su SAD uložile 700,0 mlrd. USD, Nemačka 500,0 mlrd. USD, Irska 400,0 mlrd. USD, Francuska 360,0 mlrd. USD, Holandija 220,0 mlrd. USD i Španija po 100,0 mlrd. USD.

Ukoliko bi se tražio izlaz iz ove krize, poštujući mišljenja velikana ekonomske misli i filozofa državnog uređenja, može se samo ukazati na pravce mogućih rešenja, ali se sa sigurnošću ne mogu dati i sama rešenja. Pošto je svetska ekonomska kriza zahvatila ceo svet, za suprotstavljanje ovoj krizi ne postoji jedinstveni stav čak ni najrazvijenijih država zbog nepoverenja da će teret pasti upravo na njih, a one bi upravo htele da taj teret podele sa čitavim svetom. I tako se to upravo desilo da su greške finansijskih tržišta platili poreski obveznici u razvijenim, ali i oni u siromašnim državama. Bogate države su tako živele na zaduživanju, a građani na kreditima koje su dobijali bez pomisli da jednoga dana te kredite neće moći da vrate. U većini država, bankama koje su se našle pred bankrotom, kao i velikim

svetskim korporacijama koje su se našle u problemima, u pomoć je pritekla država, čime je suštinski reafirmisana nacionalna država. Na taj način su demantovane tvrdnje kada se o nacionalnim državama govorilo da su istorijski prevaziđene, a istovremeno su patriotizam i nacionalizam smatrani nazadnim i zaostalim. Tako je država postala centar društva, a ne tržište, čime je promenjena uloga i značaj tržišta kao jedinog i neprikosnovenog regulatora neoliberalizma. Na taj način su srušeni i mitovi o tržištu kao mestu koje jedino reguliše sve odnose u društveno-ekonomskim odnosima u kapitalizmu.

1.2. Srbija i svetska ekonomska kriza

Prema procenama ekonomskih analitičara, Svetska ekonomska kriza posle SAD-a i Evropske unije, ima negativne posledice i na Srbiju, jer ona u prvom redu ima visoki minusni saldo u razmeni sa svetom i spada u najugroženije države Istočne Evrope. Zbog smanjenja raspoložive svetske likvidnosti, Srbija je pogođena kroz manji priliv kapitala, što znači smanjenje mogućnosti zaduživanja i stranih direktnih investicija, a što bi uticalo na slabljenje vrednosti dinara i smanjenje deviznih rezervi. Srbija je istovremeno pogođena i usporavanjem globalne tražnje za dobrima za koja ona ima komparativne prednosti, jer su smanjene cene osnovnih metala i hrane koji čine dve petine izvoza Srbije. Jedina povoljna činjenica je da srpske banke nemaju dužničke hipotekarne papire, niti su akcionari finansijskih institucija, koje su bankrotirale.

Ono što se već desilo u Srbiji i ono što se moglo očekivati da se dogodi u 2009. i narednim godinama, kao posledica svetske ekonomske krize, jeste rast cene kapitala i smanjeni obim kredita, jer će se investitori odlučivati samo za najbolje projekte, pa će Srbija morati da ponudi upravo takve projekte, ukoliko hoće da privuče kapital. Posle poskupljenja finansiranja u inostranstvu i domaći krediti će poskupeti, što će negativno uticati na visinu kamatnih stopa u Srbiji. Ova kriza će negativno uticati na smanjenje investicija, jer će biti manje slobodnog kapitala. Potencijalni investitori, odnosno banke očekuju ishod krize, procenjujući vreme, a slobodna sredstva čuvaju za sopstvenu likvidnost, dok likvidna sredstva na finansijskom tržištu poskupljuju.

Javna potrošnja u Srbiji je neprestano u centru pažnje, kako tekuće politike, tako i kritike stručne, pa i najšire javnosti. I pored stalnih obećanja zvanične politike da će smanjiti javnu potrošnju, ona se povećava iz godine u godinu i daleko prelazi dozvoljenu granicu. Raspodela bruto domaćeg proizvoda (BDP-a), umesto da, prema obećanjima, bude 38%, mnogo je nepovoljnija i dostiže čak i 45%. Ovako nepovoljna raspodela BDP-a je, između ostalog, i rezultat stagnacije, a sada i smanjenja BDP-a i nemogućnosti smanjenja javne potrošnje. Već više godina praksa u Srbiji je pokazala da tekuća ekonomska politika ne reaguje pravilno čak i u uslovima iskazivanja tzv. „budžetskog suficita”, jer ni tada nije smanjivana javna potrošnja.

Srbija je i pre obelodanjivanja svetske ekonomske krize imala problema sa javnom potrošnjom, raspodelom BDP-a i zaduživanjem, a posebno zaduživanjem u inostranstvu, uključujući MMF i Svetsku banku. Ovom zaduživanju svakako treba dodati i zaduživanje

budžeta preko državnih zapisa, čije obaveze se povećavaju, a otplaćivanje se svake godine odgađa i tako u nedogled.

Svetska ekonomska kriza najpre na indirektnan, a zatim i na direktan način utiče na javnu potrošnju u Srbiji. Uticaj ove krize je praktično započeo u drugoj polovini 2008. godine, da bi se pravi efekti osetili već početkom 2009. godine. I u vreme donošenja budžeta Republike Srbije za 2009. godinu i drugih finansijskih dokumenata (finansijski planovi organizacija obaveznog socijalnog osiguranja, budžeti gradova i opština i dr.), ukazivano je na izvesnost nedostatka javnih prihoda i na teškoće u izvršavanju obaveza. I pored ovoga, započela je 2009. budžetska godina sa još izraženijim problemima i nedostatkom javnih prihoda.

Da bi se razumeli problemi koji prate javnu potrošnju u Srbiji, treba ukazati na značaj, probleme i moguće pravce rešenja, posebno kada se ova oblast posmatra u sklopu posledica svetske ekonomske krize. Struktura javne potrošnje u Srbiji posle fiskalne reforme na početku devedesetih godina XX veka, skoro da nije menjana. Značajno povećanje javne potrošnje usledilo je posle decentralizacije određenih funkcija i prenošenjem tih funkcija na teritorijalnu autonomiju i lokalnu samoupravu. Međutim, od prenošenja ovih funkcija sa Republike na niže nivoe vlasti, samo su ojačali značaj i funkcije lokalnih eksponenata vlasti, a građani to nisu osetili.

Javna potrošnja kao bitni deo društveno-ekonomskih odnosa, a istovremeno i vrlo bitan pokazatelj raspodele BDP-a, uvek privlači pažnju, kako široke javnosti, tako zakonodavne vlasti, stručnjaka i naučnika. Da je javna potrošnja značajna za državu pokazuje briga izvršne vlasti (Vlada) da se obezbedi dovoljno javnih prihoda za izvršavanje državnih i drugih funkcija, a istovremeno da se ne ugrozi razvoj privrede. Ukoliko bi javna potrošnja bila previsoka, to bi uslovlilo nepovoljne odnose u raspodeli BDP-a, što bi istovremeno usporilo razvoj. Otuda izvršna vlast nastoji da se zakonodavnoj vlasti (Narodna skupština) predlože dokumenta sa takvim obimom javne potrošnje, koji će biti prihvatljiv i za državu i za obveznike javnih prihoda.

Zakon o budžetu Republike Srbije za 2009. godinu je donet u uslovima eskaliranja svetske ekonomske krize, iako zvanična politika to nije prihvatila, sa obrazloženjem da to neće značajnije uticati na javnu potrošnju u Srbiji. Kao osnov za donošenje budžeta Republike za 2009. godinu služili su korigovani pokazatelji o makroekonomskim kretanjima za 2009. godinu. Na tim pokazateljima su se zasnivali nivo javne potrošnje, inflacija i dr. Međutim, ovi pokazatelji nisu bili realni, pa je trebalo izvršiti njihovo preispitivanje i korigovanje.

Pošto su javni prihodi na početku 2009. godine pokazivali neočekivano smanjenje, što je ukazivalo na to da će se ova tendencija nastaviti, najavljene su izmene i dopune budžeta (rebalans budžeta). Kod ponovne procene makroekonomskih pokazatelja, uzeti su u obzir i pokazatelji o proceni privrednog rasta u svetu i Srbiji. Procene o rastu BDP-a koje je uradio MMF za 2009. i 2010. godinu, ukazuju na znatno smanjenje rasta, što će bitno uticati i na rast u Srbiji. Na osnovu ovih činjenica, koje su osnovano potvrđivale da se makroekonomske projekcije neće ostvariti, date su nove – revidirane projekcije, koje su bile osnov za izmenu i dopunu budžeta Republike Srbije za 2009. godinu, što je prikazano u tabeli 1.

Tabela 1. Projekcija osnovnih ekonomskih indikatora za 2009. godinu

Indikatori	2008. Ostvarenje	2009. (Projekcija iz decembra 2008. godine)	2009. (Revidirana projekcija)
Realni rast BDP-a	5,4	3,5	-2,0
BDP u mlrd. dinara po tekućim cenama	2.791,0	3.060,0	2.995,0
Inflacija, kraj perioda	8,6	8,0	10,0
Inflacija, prosek perioda u %	11,7	8,2	10,0

Smanjenje BDP-a u 2009. godini je zasnovano na pretpostavci da će svi sektori privrede trpeti negativne posledice svetske ekonomske krize, zbog smanjenja tražnje u svetu i smanjenja ulaganja stranog kapitala. Ovo su posledice nelikvidnosti svetske privrede i uzdržanosti stranih investitora pri donošenju investicionih odluka. Tako će smanjenje tražnje u inostranstvu i smanjenje potrošnje u Srbiji dovesti do usporavanja ili zaustavljanja rasta pojedinih segmenata privrede, sa posledicama na zaposlenost i životni standard.

U obrazloženju razloga za donošenje Zakona o izmenama i dopunama Zakona o budžetu Republike Srbije za 2009. godinu navodi

se da su, kao posledica Svetske ekonomske krize, ugroženi osnovni budžetski ciljevi i principi u oblasti upravljanja javnim finansijama, posebno u izvršavanju budžeta, što je i uslovalo ove izmene i dopune. Da bi se ispoštovali osnovni budžetski ciljevi, bilo je neophodno ugraditi ograničenja i mehanizme koji se odnose na upravljanje javnim finansijama. U skladu sa programom mera za suprotstavljanje svetskoj ekonomskoj krizi, predložene su mere za smanjenje javne potrošnje, kao i mere za povećanje javnih prihoda. U tabeli 2. su data primanja i izdaci budžeta Republike Srbije za 2009. godinu (uključeni rebalansi budžeta). Da bi se ovo i postiglo, doneta su dva rebalansa budžeta Republike Srbije za 2009. godinu, jedan u aprilu, a drugi u decembru 2009. godine.

Tabela 2. Prihodi i rashodi budžeta Republike Srbije za 2009. godinu - rebalansi budžeta¹

(iznos u dinarima)

Prihodi - rashodi	Plan za 2009. godinu	Povećanje/smanjenje	Novi plan za 2009. godinu
I. Prihodi budžeta	698.756.200.000	-83.769.228.800	614.986.971.200
II. Izdaci budžeta i nabavka finans. imovine	748.652.903.100	-28.798.876.100	719.854.143.000
III. Rezultat - deficit	-49.896.703.100	-54.970.468.700	-104.867.171.800

Smanjenje javnih prihoda na početku 2009. godine, uključujući i druga negativna kretanja, uticalo je na to da se traže rešenja za povećanje prihoda i za smanjenje rashoda. Ova kombinacija, povećanje prihoda i smanjenje rashoda, rezultirala je na kraju i povećanim budžetskim deficitom, koji umesto 49,9 mlrd. dinara, posle prvog rebalansa iznosi 70,5 mlrd. dinara. Tako je došlo do značajnih pomeranja i na prihodnoj i na rashodnoj strani budžeta za 2009. godinu, odnosno rebalansu budžeta.

Kao „podršku” prvom rebalansu budžeta Republike Srbije, Narodna skupština je donela i „paket” od šest zakona, među kojima su poreski zakoni, Zakon o sudskim taksama i Zakon o privremenom smanjenju plata, odnosno zarada, neto naknada i drugih primanja

u državnoj administraciji i javnom sektoru. Svaki od ovih zakona je trebalo da na svojevrsan način doprinese povećanju prihoda i smanjenju rashoda. Osnovna karakteristika drugog rebalansa bilo je dalje povećanje deficita sa 70,5 mlrd. na 104,8 mlrd. dinara

Budžet Republike Srbije za 2010. godinu se zasnivao na makroekonomskim projekcijama ekonomskih indikatora, koji su pokazivali prve znake „oporavka”, tako da su ovi indikatori prelazili u plus. U tabeli 3. je data projekcija osnovnih ekonomskih indikatora, koji su dati u Memorandumu o budžetu i ekonomskoj i finansijskoj politici za 2010. godinu, sa projekcijama za 2011. i 2012. godinu („Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 103/2009).

Tabela 3. Projekcija osnovnih ekonomskih indikatora za 2010. godinu

Indikatori	Procena ostvarenja		Projekcija za 2010.
	2008.	2009.	
Realni rast BDP-a u %	5,5	-3,0	1,5
Inflacija, kraj perioda u %	8,6	7,5	6,0

Na osnovu projekcije osnovnih ekonomskih indikatora za 2010. godinu, utvrđeni su osnovni ciljevi i smernice ekonomske politike u periodu od 2010. do 2012. godine, što je poslužilo za definisanje fiskalnog okvira u ovom periodu. Budžet Republike Srbije za 2010. godinu se zasnivao na:

- oceni ekonomskih kretanja u 2009. godini;
- projekciji makroekonomskih indikatora za 2010. godinu;
- planiranoj ekonomskoj politici za 2010. godinu.

Osnovni ciljevi i smernice ekonomske politike u 2010. godini su bili usmereni na:

- održavanje makroekonomske i finansijske stabilnosti u uslovima krize;
- oporavak privrede i stvaranje uslova za povratak održivih realnih stopa rasta;

- nastavak procesa evropskih integracija i sprovođenja strukturnih reformi, posebno reformi javnog sektora.

Za realizaciju ciljeva ekonomske politike u 2010. godini, glavno ograničenje su bile posledice svetske ekonomske krize, čiji negativni efekti su preneti na privredu i finansije Republike Srbije. U ovim ograničenim uslovima, definisana je fiskalna politika, kao i javni prihodi i javni rashodi. Od ovih javnih rashoda, najveći su budžetski rashodi, a kod ovih rashoda se iskazuje i najveći deficit. I pored nastojanja da se javni rashodi „primere” javnim приходima, na kraju je u decembru 2010. godine došlo do izmena i dopuna budžeta Republike Srbije za 2010. godinu. U tabeli 4. su dati prihodi i rashodi budžeta Republike Srbije za 2010. godinu.

¹ Zakon o budžetu Republike Srbije za 2009. godinu, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 120/2008, 31/2009. i 111/2009.

Tabela 4. Prihodi i rashodi budžeta Republike Srbije za 2010. godinu – rebalans budžeta²

(iznos u dinarima)

Prihodi - rashodi	Plan za 2010. godinu	Povećanje/smanjenje	Novi plan za 2010. godinu
I Prihodi budžeta	714.823.840.000	+18.126.737.000	723.950.217.000
II Izdaci budžeta i nabavka finans. imovine	821.823.841.000	+31.249.103.052	853.072.944.052
III Rezultat - deficit	-107.000.000.000	-13.122.727.052	-120.122.727.052

I pored pozitivnih rezultata u 2010. godini, bilo je neophodno povećati prihode i rashode i deficit budžeta, kako bi se izvršile sve državne obaveze. I pored povećanja prihoda od 18,1 mlrd. dinara, povećani su i rashodi za 31,2 mlrd. dinara. To je neminovno uslovalo da se poveća i deficit za 13,1 mlrd. dinara, tako da je ukupni deficit u 2010. godini iznosio 120,1 mlrd. dinara.

2. DRUGI TALAS SVETSKE EKONOMSKE KRIZE U 2011. GODINI I POSLEDICE

2.1. Uzroci i posledice drugog talasa krize i uticaj na neke države

Kao što je svetska ekonomska kriza 2008. godine počela u SAD, kao hipotekarna kriza, tako je drugi talas krize počeo kao „dužnička kriza” u nekim državama Evropske unije i u SAD, a zatim se proširio i na sve države koje imaju velike dugove. U ovakvim uslovima i pretpostavkama o razvoju Srbije u 2011. i naredne dve godine, može se očekivati da se drugi talas krize negativno odrazi i na Srbiju.

Već na početku drugog talasa krize sve više se govorilo, pisalo i analiziralo da je mogući ishod ovih dužničkih problema bankrotstvo država koje su zapale u „dužničku krizu”. Bankrotstvo države podrazumeva situaciju kada država ne može da plaća svoje spoljne i unutrašnje dugove. I za razliku od privrednih subjekata, banaka i dr. koji prestaju da postoje kada bankrotiraju, država posle proglašenja bankrota ne prestaje da postoji, ali tada proglašava moratorijum na otplatu kredita, a eventualno se otplaćuju samo kamate, dok se sa kreditorima pregovara o otpisu ili reprogramiranju dugova. U slučaju da se ne postignu dogovori o izmirivanju dugova, tada u krajnjem slučaju može doći do plenidbe državne imovine dužnika u inostranstvu (avioni, brodovi i dr.). Sa bankrotom po pravilu dolazi do smanjenja kursa nacionalne valute, što smanjuje realnu vrednost plata, a kreditori naplaćuju visoke kamate.

Drugi talas svetske ekonomske krize je problem „globalnog dugovanja”, odnosno preteranog zaduživanja država, tako da se u slobodnoj komunikaciji ocenjuje da je „planeta blizu bankrota”, gde ceo svet duguje čak i više nego što ima. Analitičari su izračunali da čovečanstvo duguje ukupno 158.000,0 mlrd. USD, tako da svaki stanovnik planete duguje 22.733,0 USD. Prema ovoj računici, teoretski, čitavo čovečanstvo je već bankrot, a još teža situacija je da dug raste brže od BDP-a. Najveći deo dugovanja se odnosi na vlade i finansijske institucije. Vlade se zadužuju da bi rešile svoje unutrašnje probleme zbog nedostatka sredstava da reše plate zaposlenih u javnom sektoru, penzije, socijalna davanja i dr. Da bi ovo rešile, vlade radije posežu za zaduživanjem, što je veća opasnost od fiskalne krize koja takođe nije bezopasna.

Pošto je trend zaduživanja dostigao gornju granicu, najzaduženije države (u odnosu na svoje mogućnosti) bile su prinuđene da taj svoj problem i obelodane, jer su to već bili najavili kako ekonomski analitičari, tako i oni koji su u tim državama zaduženi da vode državne finansije, kao i oni koji kontrolišu javnu potrošnju. I tako, posle blagih najava da nešto nije u redu sa javnim finansijama, javno su se oglasile države koje su već u dužničkoj krizi, a među njima su u prvom redu Grčka, Italija,

Španija, Portugal i SAD. I svaka od ovih država je i pre objavljivanja dužničke krize preduzimala mere uglavnom u oblasti javnog sektora, i to u sektorima koji su uvek u fazi reforme: penzioni sistem, zdravstveno osiguranje, smanjenje broja zaposlenih u javnom sektoru, smanjivanje plata zaposlenima u javnom sektoru i dr. Svaka od ovih mera izazivala je nepovoljne reakcije najvećeg broja onih na koje se odnosi, a i šire, što je dovodilo do masovnih protesta.

Dužnička kriza je najpre bila objavljena u Grčkoj, koja je dotle važila za stabilnu ekonomiju, a istovremeno i da izvršava svoje obaveze prema poveriocima. Problem izvršavanja obaveza prema poveriocima je eskalirao onda kada Grčka nije mogla da izvršava svoje dužničke obaveze. Prvi objavljeni podaci o dugovanju Grčke su bili 120,0 mlrd. EUR, da bi na kraju ovaj dug iznosio 330,0 mlrd. EUR. Da bi se rešio problem vraćanja duga, države članice Evropske unije su odobrile Grčkoj 150,0 mlrd. EUR „pomoći” (kredit), kako bi rešila deo problema vezanih za dužničku krizu.

U dužničkim problemima su se našle i druge evropske države, a među njima i Italija. Italijanski dug od 1.900,0 mlrd. EUR prevazilazi mogućnosti tako značajne ekonomije, pa je Vlada Italije posegla za merama štednje, što je naišlo na otpor najšire javnosti, a manifestuje se na protestima.

Da je drugi talas krize počeo da se širi i izvan Evrope, pokazuje i primer SAD kao lidera svetske ekonomije. Kriza se ispoljila u pretnji bankrotstvom koje je sredinom 2011. godine trajalo nekoliko meseci. Problem je nastao kada je limit zaduživanja u ovoj fiskalnoj godini (2010/2011), trebalo povećati iznad 14.349,45 mlrd. USD. Ovo je istovremeno postao i politički problem, koji je bio uslovljen štednjom na javnoj potrošnji od 4.000,0 mlrd. USD u narednih deset godina. Pomeranje granice za zaduživanje je bio uslov da država normalno izmiruje svoje obaveze, jer joj je u suprotnom pretilo bankrotstvo. Problem limita za zaduživanje je rešen tako što je limit povećan za dodatnih 2.400,0 mlrd. USD, s tim da budžetske uštede budu 2.100,0 mlrd. USD u narednih deset godina. Posledica ovako visokog dodatnog zaduživanja bilo je snižavanje kreditnog rejtinga SAD sa AAA na AA+, koji je dala kompanija „Standard i Purs”. Odmah posle objavljivanja sniženog kreditnog rejtinga SAD, došlo je do značajnog kolebanja, pa i smanjenja cena hartija od vrednosti najpre na Njujorškoj berzi, a zatim i na svim svetskim berzama. Istoga dana, cena hartija od vrednosti je drastično smanjena, da bi se njihova vrednost posle toga stabilizovala, a cena zlata je povećana na 1.900,0 USD za finu uncu.

2.2. Srbija i drugi talas krize

I za drugi talas krize se ponavlja isti scenario, kao i onda kada je svetska ekonomska kriza započela, koji ide dotle da će ova kriza Srbiju ojačati. Uprkos upozorenjima koja su davana i od predstavnika MMF-a, zvaničnici su ostali pri tome da se za sada ne utvrđuju mere koje bi eventualno sprečile teže posledice drugog talasa krize. Pošto je ovaj drugi talas krize u osnovi dužnička kriza, može se reći da je to upravo problem Srbije, ukoliko se želi govoriti o činjenicama. Sve činjenice u vidu zvaničnih podataka dokazuju da je Srbija prezadužena država, a da i dalje poseže za novim zaduživanjem uz saglasnost onih koji su zaduženi da brinu o državnim finansijama, odnosno fiskalnoj odgovornosti (Vlada, Fiskalni savet, Narodna banka Srbije i dr.).

² Zakon o budžetu Republike Srbije za 2010. godinu, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj: 107/2009. i 91/2010.

Pošto je svetska ekonomska kriza počela kao problem naplate hipotekarnih kredita, pa se lančano proširila i na druge oblasti, tako je drugi talas krize počeo sa dužničkom krizom, koja je zahvatila i zapošljavanje, javni sektor i druge osetljive oblasti rada i življenja (penzije, plate i dr.). Ovako specificirane posledice drugog talasa krize već su se odrazile na Srbiju, ali se ne zna dokle će one trajati i kojim merama će biti zaustavljene.

Tabela 5. Projekcija makroekonomskih indikatora za 2011. godinu

Indikatori	Procena ostvarenja za 2010.	Projekcija za 2011.
Realni rast BDP-a u %	1,5	3,0
Inflacija, kraj perioda u %	10,6	5,8

Na osnovu procene osnovnih makroekonomskih indikatora, a imajući u vidu osnovne pretpostavke za stabilan oporavak privrede i održiv privredni razvoj, izvršena je i projekcija javnih

Kada je pripreman i donošen budžet Republike Srbije za 2011. godinu, polazilo se od pretpostavke da tekuća privredna kretanja imaju rast, tako da je BDP u 2010. godini 1,5%, inflacija na kraju perioda 10,6%. Na osnovu ovih pokazatelja iz 2010. godine, data je i projekcija za 2011. godinu. U tabeli 5. su dati osnovna procena makroekonomskih pokazatelja za 2010. godinu i projekcija za 2011. godinu.

prihoda i javnih rashoda za budžet Republike za 2011. godinu. U tabeli 6. je dat račun prihoda i rashoda budžeta Republike za 2011. godinu.

Tabela 6. Prihodi i rashodi budžeta Republike Srbije za 2011. godinu³

(iznos u dinarima)

Prihodi - rashodi	Plan za 2011.
I Prihodi budžeta	802.947.313.000
II Izdaci budžeta i nabavka finans. imovine	923.467.221.000
III Rezultat - deficit	-120.519.908.000

Naplata javnih prihoda za budžet Republike Srbije je dugogodišnji problem, koji ne može biti rešen bez drastičnih mera koje stoje na raspolaganju Ministarstvu finansija – Poreskoj upravi, kako bi obveznici javnih dažbina morali redovno da plaćaju svoje obaveze. Pošto su oni koji su zaduženi za naplatu javnih dažbina do sada bili indolentni, pa čak i blagonaklono gledali na sve veće nenaplaćene javne dažbine, neophodno je iznaći rešenje za redovnu naplatu javnih dažbina.

Već od početka 2011. godine, Srbija se suočava sa relativno malom naplatom javnih prihoda, posebno budžetskih prihoda. Mere koje su preduzimane da se poveća naplata praktično su samo pokazivale nemoć države da se nešto značajnije uradi u ovoj oblasti. Najveći dužnici kako poreza, tako i doprinosa su ostali „nedodirljivi”, bilo da su veliki pa i monopolisti, bilo da su zaštićeni od vlasti. Ako se zna, a to je i zvanično objavljeno, da obveznici doprinosa za obavezno socijalno osiguranje duguju samo Fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje 230,0 mlrd. dinara, a da budžet Republike Srbije za 2011. godinu vrši transfer, odnosno dotira ovaj fond sa 230,9 mlrd. dinara, može se zaključiti da su ovi podaci skoro neverovatni. Tako bi budžet Republike mogao biti

u 2012. godini oslobođen ovog transfera, ukoliko bi se naplatilo samo deo doprinosa za socijalno osiguranje, koji pripada Fondu za penzijsko i invalidsko osiguranje. Ovaj račun, naravno, proizlazi iz višegodišnjih dugovanja obveznika doprinosa i mora se uzeti sa određenom rezervom, jer se najveći deo ovih potraživanja ne može naplatiti.

Da je budžet Republike Srbije u krizi pokazuju i podaci da su ostvareni prihodi u periodu od januara do jula 2011. godine iznosili 414,0 mlrd. dinara, dok su rashodi iznosili 497,8 mlrd. dinara, tako da su rashodi bili veći za 83,8 mlrd. dinara. Ova razlika je verovatno pokrivena izdavanjem državnih zapisa.

S obzirom na to da je drugi talas krize kriza državnog duga, kao i fiskalnog duga preko kojih će se ova kriza odraziti i na Srbiju, to je neophodno ukazati na sve ozbiljniji problem visine javnog duga, kao i duga koji se koristi skoro nekontrolisano za tekuću likvidnost. Da je zaduživanje Srbije ozbiljan problem, pokazuje i zaduživanje preko državnih zapisa, posebno od 2009. do 2011. godine. U ovom periodu su emitovani državni zapisi za tekuću likvidnost budžeta Republike Srbije, različite ročnosti, što je dato u tabeli 7.

Tabela 7. Emitovani državni zapisi od 2009. do 2011. godine⁴

(iznos u dinarima)

Red. br.	Ročnost državnih zapisa	Emitovani državni zapisi			Ukupno
		2009.	2010.	I-VII 2011.	
1.	Tromesečni zapisi	148.000	71.000	41.000	260.000
2.	Šestomesečni zapisi	64.000	145.000	46.000	255.000
3.	Dvanaestomesečni zapisi	18.000	89.000	11.000	118.000
4.	Pedesettronedeljni zapisi	-	-	84.000	84.000
5.	Osamnestomesečni zapisi	-	-	57.402	57.402
6.	Dvadesetčetveromesečni zapisi	-	-	52.308	52.308
7.	Tridesetšestomesečni zapisi	-	-	64.941	64.941
8.	Šestomesečni - EVRO indeksirani	-	21.000	-	21.000
	SVEGA:	230.000	326.000	356.651	912.651

³ Zakon o budžetu Republike Srbije za 2011. godinu, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 101/2010.

⁴ Bilten javnih finansija Ministarstva finansija, za mesec jul 2011. godine, strana 29.

Ukupan iznos, kao i ročnost emitovanih državnih zapisa po godinama, a posebno u 2011. godini, ukazuje na izuzetno velike probleme, tako da u odluci o emitovanju državnih zapisa, odnosno rešenju u tački 1. piše: „Republika Srbija emituje državne zapise, radi finansiranja budžetskog deficita i refinansiranja neizmirenog duga”. Da problem bude veći, kod zaduživanja Republike Srbije emitovanjem državnih zapisa, u Zakonu o budžetu Republike Srbije za 2011. godinu u članu 32. odgođeno je izmirivanje ovih obaveza, tako što je dato sledeće rešenje, „Obaveze Republike Srbije po Zakonu o izdavanju kratkoročnih obveznica („Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 54/96) izmiriće se do kraja 2012. godine”. Isti ovaj član Zakona o budžetu Republike Srbije za 2007, 2008, 2009. i 2010. godinu, bio je dat otuda što budžet nije mogao da izvrši obaveze po osnovu emitovanih državnih zapisa. Ni u jednom zvaničnom izveštaju se ne daju ove neizmirene obaveze po osnovu državnih zapisa. Jedino je Narodna banka Srbije objavila da je „javni dug po osnovu prodatih državnih hartija od vrednosti povećan u prvom tromesečju za 74,4 mlrd. dinara, na kraju marta 2011. godine iznosio je 250,5 mlrd. dinara”.

Pored nedostatka javnih prihoda, kao osnovnog razloga za rebalans budžeta, postoje i drugi razlozi za rebalans, među kojima je i nova organizacija vlasti posle izbora nove Vlade. Vlada je najavila rebalans budžeta Republike Srbije za 2011. godinu u septembru 2011. godine. Istovremeno, Vlada treba da pripremi i Izveštaj o fiskalnoj strategiji za 2012. godinu i naredne dve godine, kao i Predlog zakona o budžetu Republike Srbije za 2012. godinu.

2.3. Rebalans budžeta Republike Srbije za 2011. godinu, kao jedna od mera za prevazilaženje drugog talasa krize

U Republici Srbiji je u periodu januar-jul 2011. godine došlo do usporavanja privrednog rasta, u prvom redu zbog nižeg rasta fizičkog obima prerađivačke industrije i pada realnog prometa u trgovini na malo, a izvoz raste sporijim tempom. Inflacija je imala visok rast u prvom tromesečju, da bi u junu i julu 2011. godine došlo do njenog usporavanja rasta. U ovom periodu je došlo do realnog pada ukupnih prosečnih zarada, a došlo je i do ublaženog pada zaposlenosti. U tabeli 8. su dati osnovni ekonomski indikatori u periodu januar-jul 2011. godine.

Tabela 8. Osnovni ekonomski indikatori u periodu januar-jul 2011. godine

Indikatori	Projekcija za 2011.	Procena ostvarenja I - VII 2011. I - VII 2010.
Realni rast BDP-a u %	3,0	3,4
Inflacija - kraj perioda u %	10,6	6,2

Drugi talas krize je usporio ekonomski oporavak svetske privrede, posebno u drugom tromesečju 2011. godine. Usporavanje globalnog ekonomskog rasta, a posebno u državama koje su značajni spoljnotrgovinski i investicioni partneri Republike Srbije (Nemačka, Italija i dr.) ostvarile su nisku stopu rasta BDP-a, što je nepovoljno uticalo na oporavak privrede Srbije. U Srbiji, tempo ekonomskog oporavka usporava visoka nezaposlenost i mala lična potrošnja, kao i problemi refinansiranja državnih dugova.

Na osnovu tendencija u globalnoj ekonomiji, kako u državama koje su najznačajniji spoljnotrgovinski partneri Srbiji i procene osnovnih makroekonomskih indikatora, revidirani su osnovni makroekonomski indikatori za Republiku Srbiju za 2011. godinu. Ovde su uzeti u obzir kako tekuća makroekonomska kretanja, tako i planirana ekonomska politika. U tabeli 9. je data nova projekcija makroekonomskih indikatora Republike Srbije za 2011. godinu.

Tabela 9. Revidirana projekcija makroekonomskih indikatora Republike Srbije za 2011. godinu

Indikatori	Osnovna projekcija za 2011.	Revidirana projekcija za 2011.
Realni rast BDP-a u %	3,0	2,0
Inflacija - kraj perioda u %	10,6	7,9

Revidiranom projekcijom makroekonomskih indikatora Republike Srbije za 2011. godinu, procenjeno je da će stopa realnog rasta BDP-a u 2011. godini iznositi 2%. Predviđa se realni rast investicija i nastavak smanjenja državne i lične potrošnje. Predviđa se sporiji rast spoljnotrgovinske razmene uz brži rast izvoza. To će omogućiti smanjivanje spoljnotrgovinskog deficita i rast deficita tekućeg računa. Stopa inflacije u 2011. godini treba da se smanji i da iznosi 7,9%. Posle velikog smanjenja broja zaposlenih u 2009. i 2010. godini, u 2011. godini se očekuje usporavanje pada broja zaposlenih.

Na osnovu revidirane projekcije makroekonomskih indikatora za 2011. godinu, predložen je rebalans budžeta Republike Srbije za 2011. godinu. Tako u okviru ukupnog obima rashoda i izdataka utvrđenih Zakonom o budžetu Republike Srbije za 2011. godinu u skladu sa odredbama Zakona o budžetskom sistemu, a zbog promena obima rashoda, odnosno promena nadležnosti direktnih i indirektnih budžetskih korisnika, vršena preusmeravanja aproprijacija

kod budžetskih korisnika koji svoje finansijske planove iskazuju kroz programe od vrednosti aproprijacije čija se sredstva umanjuju. Izmenama i dopunama Zakona o ministarstvima („Službeni glasnik Republike Srbije“, broj: 16/2011, koji je stupio na snagu 11. marta 2011. godine), došlo je do promene obima rashoda kod pojedinih budžetskih korisnika. Tako utvrđene aproprijacije predstavljaju osnov za rebalans budžeta koji je predložen.

Istovremeno, ovim rebalansom je bilo potrebno izvršiti smanjenje rashoda za korišćenje dobara, usluga i radova, kao i izdataka za kapitalne investicije, što je predloženo na osnovu procene da aproprijacije neće biti izvršene do kraja 2011. godine. Prema ovim predlozima neće biti odlaganja, kao ni obustavljanja kapitalnih investicija (Koridor 10, most Zemun–Borča, stambena izgradnja i dr.). U tabeli 10. su dati prihodi i rashodi budžeta Republike Srbije za 2011. godinu – rebalans budžeta.

Tabela 10. Prihodi i rashodi budžeta Republike Srbije za 2011. godinu – rebalans budžeta⁵

(iznos u dinarima)

Prihodi - rashodi	Plan za 2011. godinu	Povećanje/smanjenje	Novi plan za 2011. godinu
I Prihodi budžeta	802.947.313.000	-95.602.313.000	707.345.000.000
II Izdaci budžeta i nabavka finans. imovine	923.467.221.000	-73.375.418.481	850.091.802.519
III Rezultat - deficit	-120.519.908.000	-22.226.894.519	-142.746.802.519

Prema ovom rebalansu, budžet Republike Srbije za 2011. godinu je po proceni doveden na nivo da može da se izvrši. Značajno smanjenje prihoda i rashoda i povećanje deficita dokazuje da su značajno smanjeni prihodi budžeta zahtevali da se smanje i rashodi, kako ne bi došlo do još većeg deficita. Visoko smanjenje prihoda na početku godine nastavljeno je sve do jula 2011. godine, tako da i pored emitovanih državnih zapisa skoro nije došlo do izvršavanja obaveza po osnovu plata, penzija, socijalnih naknada i dr. U takvim uslovima, trebalo je "uskладiti" rashode sa prihodima, pa su rashodi smanjeni za 73,4 mlrd. dinara. Da bi se izvršile sve državne obaveze i da bi se obezbedila sredstva za finansiranje budžetskog deficita, planirano je da se sredstva obezbede iz domaćih kredita i stranih komercijalnih i multilaterarnih institucija i od inostranih vlada, kroz emitovanje državnih hartija od vrednosti (zapisi i obveznice emitovane na domaćem tržištu u domaćoj i stranoj valuti) i iz primanja ostvarenih od emisije evroobveznica u iznosu od najviše 102,4 mlrd. dinara (ove državne hartije od vrednosti emitovane su na inostranom tržištu u domaćoj i stranoj valuti).⁶ Republika Srbija je već emitovala desetogodišnje obveznice od 1,0 mlrd. USD sa godišnjom kamatom od 7,25%. Ove obveznice su emitovane "radi finansiranja likvidnosti budžeta", a ne kao neka vrsta "rezerve". U rebalansu je predviđena mogućnost da se ukoliko se u toku godine obezbede prihodi od privatizacije, proporcionalno smanje kreditni izvori i emisija državnih hartija od vrednosti.

IZVORI

1. Bilten javnih finansija Ministarstva finansija Republike Srbije, za mesec jul 2011. godine
2. Bojović dr Petar i Pavlović dr Đorđe: Makrofinansije, „Čigoja”, Beograd 2009.
3. Gorčić dr Jovan: Upravljanje krizom – svet i mi, „Proinkom”, Beograd 2009.
4. Zakarija Farid: Postamerički svet, „Heliks”, Smederevo 2009.
5. Klajn Naomi: Doktrina toka, „Samizdat B92”, Beograd 2009.
6. Ote Maks: Slom dolazi, „Romanov”, Banja Luka 2009.
7. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2009. godinu, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 120/2008, 31/2009, 111/2009
8. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2010. godinu, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 107/2009, 91/2010
9. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2011. godinu, „Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 101/2010, 78/2011

Summary

The global economic crisis escalated in 2008 and it is the biggest crisis since Great Depression, which affected the entire world economy in the period from 1929-1933. Unlike the Great Depression, global economic crisis first emerged as a "financial crisis", that is debt crisis of mortgage loans and spread to other areas, including economy. Start of the global economic crisis is linked to United States, where the crisis is "disclosed" and interpreted as a current mortgage crisis, but it spread across Europe and then the whole world.

At the beginning of 2011 new problems arose in several countries of EU, which were mostly related to public debt, as well as new debt. This new crisis is a consequence of global economic crisis, that is public debt and fiscal debt crisis which represents the Second wave of crisis. This second wave of crisis also affected Republic of Serbia, and began as a reduced influx of public funds, budget borrowing and an enormous public debt.

In Republic of Serbia for several years there has been a problem of high public spending and deficit financing of budget spending and social security funds. The consequences of global economic crisis in 2009 and 2010 were evident in Republic of Serbia in reduced GDP growth, increased unemployment and freezing of salaries, pensions and social benefits.

In order to prevent greater consequences of Second wave of crisis in Republic of Serbia appropriate measures have been taken, based on revised projections of macroeconomic indicators for 2011. Based on these revised projections revised budget for 2011 was proposed and adopted in Republic of Serbia. However, due to lack of public revenue, budget deficit has been increased, and this deficit should be covered by domestic and foreign loans as well as from the issuance of state securities, euro bonds and other. In this way Republic of Serbia is increasingly indebted, without suggestions on how and from which resources this debt will be paid.

Key words: *the global economic crisis, debt crisis, public debt, the second wave of crisis, revised budget.*

⁵ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o budžetu Republike Srbije za 2011. godinu, član 1, "Službeni glasnik Republike Srbije", broj 101/010, 78/2011.

⁶ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o budžetu Republike Srbije za 2011. godinu, član 2, "Službeni glasnik Republike Srbije", broj 101/010, 78/2011.